

Doświadczenie zaniedbania fizycznego i psychicznego w ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie polskiej młodzieży na podstawie wyników *Diagnozy przemocy wobec dzieci w Polsce 2023*

Katarzyna Drabarek^a , Szymon Szumił

^aFundacja Dajemy Dzieciom Siłę

Zaniedbanie jest jedną z form krzywdzenia dzieci, która ma poważne konsekwencje dla ich dalszego rozwoju. Mimo wysokiego rozpowszechnienia nie przyciąga ono tyle uwagi badaczy, ile inne formy krzywdzenia. Artykuł przedstawia wyniki badania *Diagnoza przemocy wobec dzieci w Polsce 2023* dotyczące rozpowszechnienia i predyktorów zaniedbania wśród uczniów w polskich szkołach. Badanie przeprowadzono na reprezentatywnej próbie (N = 1403) polskich nastolatków w wieku 12–17 lat z wykorzystaniem polskiej adaptacji Kwestionariusza wiktylizacji młodzieży (Juvenile Victimization Questionnaire). Pytania o zaniedbanie zarówno fizyczne, jak i emocjonalne dotyczyły sytuacji mających miejsce do 12 r.ż. respondenta. Okazało się, że 8% uczniów w Polsce doświadczyło zaniedbania fizycznego w dzieciństwie – statystycznie częściej były to dziewczyny. Z kolei zaniedbania emocjonalnego doświadczyła niemal co czwarta (23%) badana osoba – statystycznie częściej starsze dzieci zgłaszały jego doświadczenie przed 12 r.ż. niż dzieci młodsze. Przeprowadzone analizy wskazują na współwystępowanie zaniedbania z innymi formami wiktylizacji. Wyniki *Diagnozy* potwierdziły wysokie rozpowszechnienie zaniedbania wśród młodzieży i podkreśliły konieczność prowadzenia dalszych badań w celu lepszego zrozumienia tej formy krzywdzenia i jej konsekwencji. Konieczne jest także opracowanie skutecznych działań prewencyjnych uwzględniających współwystępowanie różnych form krzywdzenia dzieci.

SŁOWA KLUCZOWE:

ZANIEDBANIE, ZANIEDBANIE FIZYCZNE, ZANIEDBANIE EMOCJONALNE, KRZYWDZENIE DZIECI

Krzywdzenie dzieci jest jednym z najpoważniejszych zagrożeń ich rozwoju na całym świecie (WHO, 2006). Jedną z form krzywdzenia dzieci jest zaniedbanie (Kolankiewicz, 2012) –definiowane jako celowe, niechciane i niekonne niepowodzenie w zaspokojeniu potrzeb fizycznych lub psychicznych dziecka (UNICEF, 2023). Od strony prawnej zaniedbanie stanowi naruszenie obowiązków rodzicielskich, z czym wiążą się konsekwencje prawne (Helios, 2020). Współcześni badacze wyróżniają wiele podtypów zaniedbania, m.in. zaniedbanie fizyczne definiowane jako brak nadzoru, niezapewnienie podstawowych potrzeb dziecka, w tym odpowiedniego pożywienia, schronienia i ubrania (UNICEF, 2023), oraz zaniedbanie emocjonalne definiowane jako wzorzec relacji rodzic–dziecko, w którym potrzeby uczuciowe dziecka, konieczne dla jego prawidłowego rozwoju, są konsekwentnie lekceważone, ignorowane i unieważniane (Ludwig i Rostain, 2009).

Zaniedbanie jest jedną z najbardziej rozpowszechnionych form krzywdzenia w dzieci w rodzinie (Cohen i in., 2017). Badania wskazują, że jest ono najczęstszym powodem wejścia dziecka w kontakt ze służbami ochrony dzieci w Stanach Zjednoczonych (U.S. Department of Health and Human Services, 2016) i Wielkiej Brytanii (Bentley i in., 2017). W Polsce brakuje oficjalnych danych dotyczących zaniedbania dzieci (Włodarczyk, 2022). Z badań społecznych wynika, że jedno na pięć dzieci doświadcza zaniedbania fizycznego lub psychicznego (Finkelhor i in., 2013; Stoltenborgh i in., 2013). Również retrospektywne badania zrealizowane na próbie polskich studentów wskazywały na wysokie rozpowszechnienie zaniedbania emocjonalnego (25%) i fizycznego (12%) w dzieciństwie (Makaruk i in., 2018).

Zjawisko zaniedbania – mimo wysokiego rozpowszechnienia – nie przyciąga tyle uwagi badaczy, ile inne formy krzywdzenia (Hobbs i Wynne, 2002). W piśmiennictwie nazwano ten paradoks *zaniedbaniem zaniedbania* (Hobbs i Wynne, 2002; McSherry, 2007). Na temat zaniedbania publikuje się mniej niż na temat innych form krzywdzenia dzieci (zob. Laajasalo i in., 2023; Moody i in., 2018). Wśród powodów tego stanu rzeczy wymienia się m.in. problemy definicyjne związane z trudną do uchwycenia naturą tego zjawiska (Moody i in., 2018). Zaniedbanie jest ściśle związane z rozwojowymi potrzebami dziecka, które są dynamicznym procesem, ale także mogą się różnić w zależności od miejsca pochodzenia dziecka (Rees i in., 2011). Często dzieci, które doświadczają zaniedbania, doświadczają jego wielu jego różnych form o przewlekłym charakterze, który jest trudny do wyodrębnienia – w przeciwieństwie

do innych form krzywdzenia np. przemocy fizycznej czy seksualnej – co stanowi barierę dla badaczy w trafnej ocenie tego zjawiska (Laajasalo i in., 2023; Stowman i Donohue, 2005). W przypadku badania zaniedbania emocjonalnego dodatkową trudnością jest także subiektywność oceny tego zjawiska (Stoltenborgh i in., 2013).

Piśmiennictwo na temat przemocy wobec dzieci wskazuje, że różne formy ich krzywdzenia często współwystępują, m.in. ze względu na wspólne czynniki ryzyka w rodzinie i środowisku (Finkelhor i in., 2007). Doświadczenie zaniedbania jest związane z większym ryzykiem doświadczenia przez małych innych form wiktymizacji (Turner i in., 2019). Kumulacyjna teoria ryzyka (*cumulative risk theory*) sugeruje, że każdy przypadek krzywdzenia w dzieciństwie w połączeniu z zaniedbaniami będzie pociągał za sobą bardziej nasilone negatywne konsekwencje niż doświadczenie wyłącznie zaniedbania (Deater-Deckard i in., 1998; Mackner i in., 1997). Znajduje to odzwierciedlenie w tym, jak prowadzone są badania tego tematu. Piśmiennictwo dotyczące krzywdzenia w dzieciństwie ogranicza się w dużej części do porównywania populacji dzieci jego doświadczających (łącznie mierząc wszystkie jego formy) i dzieci niekrzywdzonych, ignorując konsekwencje poszczególnych form wiktymizacji (Shonk i Cicchetti, 2001). Mimo to wyniki niektórych badań wskazują swoisty i traumatyczny charakter poszczególnych doświadczeń, które rozumiemy pod pojęciem krzywdzenia w dzieciństwie, a – co za tym idzie – także inne potencjalne konsekwencje dla dalszego rozwoju dziecka (O’Hara i in., 2015).

Doświadczenie zaniedbania w dzieciństwie ma wyjątkowy wpływ na rozwój zdolności poznawczych dziecka, np. językowych (O’Hara i in., 2015) czy funkcji wykonawczych (Moreno-Manso i in., 2020). Deficyty związane z funkcjami poznawczymi, do których dochodzi w wyniku zaniedbania, mogą utrzymywać się aż do późnego dorosłego życia (Geoffroy i in., 2016). Zaniedbanie ma także szczególny wpływ na rozwój przywiązania. Zaniedbujący rodzic lub opiekun nie jest w stanie zapewnić kluczowych warunków potrzebnych dziecku do zbudowania bezpiecznego przywiązania (Sciarrino i in., 2018). Zaniedbanie przez opiekuna wpływa także na obniżoną samoocenę nastolatków (Maguire i in., 2015) oraz ich trudności w relacjach interpersonalnych (Haslam i Taylor, 2022). Ponadto nastolatki, które doświadczają zaniedbania emocjonalnego, częściej są ofiarami przemocy rówieśniczej w szkole (Haslam i Taylor, 2022).

Zaniedbanie emocjonalne wpływa negatywnie także na funkcjonowanie społeczne w dorosłości, powodując w szczególności lęk i unikanie sytuacji społecznych (Müller i in., 2019). Badania podłużne wskazują również na zwiększone ryzyko popełnienia przestępstw w dorosłości i przejawiania zachowań przemocowych w związkach (Bland i in., 2018). Zaniedbanie w dzieciństwie jest także jednym

z czynników ryzyka istotnych dla zdrowia psychicznego w dorosłości, w szczególności rozwoju zaburzeń internalizacyjnych, takich jak depresja czy PTSD (Cohen i in. 2017). Wymienione konsekwencje ukazują wagę podjęcia tematu zaniedbania w badaniach społecznych i psychologicznych.

Niniejsze badanie miało na celu poznanie rozpowszechnienia zaniedbania fizycznego i emocjonalnego wśród uczniów w Polskich szkołach oraz wyróżnienie predyktorów obu form zaniedbania wśród innych form wiktyimizacji.

Metodologia

Próba

Badanie przeprowadzono w polskich szkołach na ogólnopolskiej reprezentatywnej warstwowo-losowej próbie 1403 uczniów (tab. 1). Warstwowania demograficznego dokonano na podstawie danych demograficznych zawartych w publikacji GUS pt. *Ludność. Stan i struktura w przekroju terytorialnym* aktualnych na 30 czerwca 2021 r. Operatem, na którego podstawie dokonano losowania szkół, był wykaz szkół i placówek Systemu Informacji Oświatowej dostępny na stronie internetowej Centrum Informatycznego Edukacji aktualny na 30 września 2017 r.

W badaniu uczestniczyło 64 szkół z całej Polski – 48 podstawowych i 16 ponadpodstawowych. W badanej grupie było 48% dziewczyn, 51% chłopców i 1% osób, które zaznaczyły inną kategorię płci (tab. 1). Prawie połowa (49%) badanych jako swoje miejsce zamieszkania wskazała wieś. Maksymalny błąd teoretyczny dla próby wyniósł $\pm 2\%$, przy poziomie ufności (CI) 95%. Średni wiek respondentów wynosił $M = 14,9$ roku ($SD = 1,42$).

Tabela 1

Charakterystyka próby, N = 1403

		n	%
Płeć	dziewczyna	677	48
	chłopak	715	51
	inna	11	1
Wiek w latach	13	322	23
	14	301	22
	15	267	19
	16	259	19
	17	254	18

		n	%
Miejsce zamieszkania	wieś	684	49
	miasta do 50 tys.	337	24
	miasta 50–200 tys.	223	16
	miasta 200–500 tys.	58	4
	miasta pow. 500 tys.	101	7

Narzędzia

Do badania użyto *Kwestionariusza wiktyimizacji młodzieży (Juvenile Victimization Questionnaire – JVQ)* opracowanego przez amerykańskie centrum *Crimes Against Children Research Center* przy Uniwersytecie w New Hampshire, który obejmuje wiele form wiktyimizacji, m.in. przemoc ze strony bliskich dorosłych, wykorzystanie seksualne z kontaktem fizycznym, wykorzystanie seksualne bez kontaktu fizycznego, przemoc rówieśnicza, wiktyimizacja pośrednia i zaniedbanie fizyczne (Finkelhor i in. 2005). Kwestionariusz ten, który został przetłumaczony na język polski przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę (FDDS), był również wykorzystywany w poprzednich edycjach *Diagnozy*. Podczas pracy nad jej kolejnymi edycjami wprowadzono w nim wiele zmian mających na celu dostosowanie go do młodych respondentów (w pracach tych brali oni zresztą czynny udział). Od pierwszej edycji każde pytanie poprzedzono krótką historyjką opisującą badaną formę wiktyimizacji. W kolejnych edycjach dodano np. pytania dotyczące potencjalnych uwarunkowań przemocy na przykładzie dysfunkcji rodzinnych. Młodzieży zadawano pytania m.in. o to, czy któryś z ich dorosłych domowników nadużywa alkoholu, używa narkotyków lub cierpi na choroby psychiczne. W celu poszerzenia wiedzy na temat zaniedbania dzieci w Polsce do obecnej edycji badania dołączono także pytania o zaniedbanie emocjonalne, które nie występuje w oryginalnej wersji JVQ. Treść pytań powstała w trakcie konsultacji z ekspertami (tab. 2). Zaniedbanie fizyczne mierzono za pomocą dwóch pytań z kafeterią odpowiedzi: *tak, nie, nie pamiętam* i *nie chcę odpowiadać na to pytanie*. Rzetelność według alfa Cronbacha wyniosła dla całej skali 0,783. Zaniedbanie emocjonalne także mierzono za pomocą dwóch pytań z kafeterią odpowiedzi: *nigdy, rzadko, czasami, często, zawsze* lub *prawie zawsze* oraz *nie pamiętam* lub *nie chcę odpowiadać na to pytanie*. Rzetelność według współczynnika alfa Cronbacha wyniosła dla całej skali 0,728.

Tabela 2

Treść pytań dotyczących zaniedbania użytych w kwestionariuszu

	Forma	Treść pytania	Przyjęte wskaźniki odpowiedzi
Zaniedbanie fizyczne	brak czystych ubrań	P11. Czy kiedy miałeś(-aś) mniej niż 12 lat, zdarzyło się, że chodziłeś(-aś) do szkoły w brudnym ubraniu, ponieważ nie miałeś(-aś) żadnych czystych ubrań?	tak
	brak opieki podczas choroby	P12. Czy kiedy miałeś(-aś) mniej niż 12 lat, zdarzyło się, że byłeś(-aś) chora, a nikt się Tobą nie opiekował?	tak
		Przynajmniej jedno z P11, P12	tak
Zaniedbanie emocjonalne	brak bliskości fizycznej	P19. Kiedy miałeś(-aś) mniej niż 12 lat, jak często rodzice przytulali Cię, gdy tego potrzebowałeś(-aś)?	nigdy, rzadko
	nieokazywanie uwagi	P20. Kiedy miałeś(-aś) mniej niż 12 lat, jak często czułeś(-aś) się ważny(-a) dla Twoich rodziców?	nigdy, rzadko
		Przynajmniej jedno z P19, P20	

Źródło: Makaruk i in., 2023.

Badanie – zarówno w poprzednich edycjach, tak i w edycji bieżącej – poprzedzono pilotażem z udziałem młodzieży, który miał formę 20 częściowo ustrukturyzowanych wywiadów. Na podstawie uzyskanych odpowiedzi wprowadzono zmiany stylistyczno-językowe w kwestionariuszu, tak aby był zrozumiały i przyjazny dla młodych respondentów. Użyty w badaniu właściwym kwestionariusz umożliwia ocenę 24 form wiktyimizacji, które tworzą osiem szerszych kategorii. Niniejszy artykuł stanowi pogłębiona analizę wyników dwóch z nich, tj. zaniedbania fizycznego i emocjonalnego.

Procedura badania

Badanie tak wrażliwego tematu, jakim jest przemoc wobec dzieci, wymaga szczególnego skupienia na dobru respondenta. Dlatego udział uczniów w badaniu był dobrowolny i anonimowy, a w celu zadbania o komfort respondentów przy planowaniu badania kierowano się dobrymi praktykami wskazanymi przez Matthews i in. (2022). Przed przeprowadzeniem badania uzyskano pozytywną opinię Komisji Etycznej Wydziału Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego.

Badanie realizowała w szkołach wiosną 2023 r. firma DANAE, której ankieterzy zostali przeszkoleni przez pracowników FDDS. Udział szkoły w badaniu był możliwy po wyrażeniu zgody przez dyrektora placówki i uzyskaniu przez pracowników firmy badawczej zgody opiekunów dzieci na ich udział w badaniu. Ostatnim etapem było uzyskanie ustnej zgody samych respondentów. Badanie przeprowadzono

na specjalnie przygotowanych do tego laptopach wraz ze słuchawkami przy użyciu techniki audio-CASI (*audio computer-assisted self-interviewing*), a zarówno historyjki poprzedzające pytania, jak i same pytania były czytane przez lektora. Przed rozpoczęciem ankiety respondentom wyświetlono krótki film instruktażowy przygotowany przez pracowników FDDS, w którym przedstawiono cel badania i tematy, które będą w nim poruszane, oraz poinformowano o możliwości skorzystania z 116 111 – telefonu zaufania dla dzieci i młodzieży. Po zakończonym badaniu respondentom udostępniono film z podziękowaniem wraz z przypomnieniem numeru telefonu. Po wypełnieniu ankiety respondenci otrzymali w prezencie słuchawki i wlepki z numerem 116 111. Średni czas wypełnienia całego kwestionariusza wynosił 17 min.

Plan analiz danych

Do analizy danych wykorzystano program SPSS Statistics 28. Obliczono statystyki opisowe, w tym wykonano tabele krzyżowe, aby sprawdzić różnice między poszczególnymi grupami ze względu na płeć, grupę wiekową i miejsce zamieszkania. Przedziały wiekowe młodszych i starszych nastolatków wyodrębniono, używając średniej wieku respondentów – grupa młodsza, 13–14 lat ($n = 632$; 44%), i starsza, 15–17 lat ($n = 780$; 56%). Miejsce zamieszkania także zrekodowano do dwóch kategorii – wieś ($n = 684$; 49%) i miasto, łącząc wszystkie odpowiedzi respondentów mieszkających w mieście niezależnie od jego wielkości ($n = 719$; 51%). W tabelach krzyżowych i analizie regresji nie uwzględniono osób, które na pytanie o płeć zazaczyły odpowiedź *inna* ze względu na niską liczebność tej grupy ($n = 11$). Do wyodrębnienia predyktorów obu kategorii zaniedbania przygotowano modele analizy regresji logistycznej przeprowadzonej na podstawie metody krokowej z wykorzystaniem ilorazu wiarygodności. W modelach uwzględniono inne kategorie wiktyimizacji mierzone przez kwestionariusz użyty w badaniu (tj. przemoc ze strony bliskich dorosłych, przemoc rówieśniczą, wykorzystanie seksualne z kontaktem fizycznym, wykorzystanie seksualne bez kontaktu fizycznego, wiktyimizację pośrednią i parentyfikację). Siłę zależności między każdym z predyktorów a kategoriami zaniedbania oszacowano z uwzględnieniem pozostałych predyktorów włączonych do analizy i wyrażono w formie skorygowanych ilorazów szans (AOR). Dla każdej z uwzględnionych w analizach modeli zmiennych wyjaśniających obliczono AOR i wartość p (wpływ zmiennej uznawano za istotny statystycznie, jeśli $p < 0,05$). Podano także wskaźnik wyjaśnianej wariancji wg Coxa i Snella wskazujący na odsetek dopasowania modelu. Zależności zweryfikowano na podstawie ich istotności statystycznej na poziomie $p < 0,05$.

Wyniki

Zaniedbanie fizyczne

Zaniedbania fizycznego do 12 r.ż. doświadczyło 8% respondentów (tab. 3). W tym obszarze nie odnotowano istotnych różnic ze względu na wiek ani płeć badanej młodzieży. Nastolatki mieszkające w mieście częściej niż mieszkające na wsi (10% vs 7%) wskazywały doświadczenie tej formy wiktyimizacji.

Analizując szczegółowe przejawy zaniedbania fizycznego w dzieciństwie, wykazano, że braku czystych ubrań doświadczyło 3% respondentów. Porównania ze względu na płeć, wiek i miejsce zamieszkania nie wykazały istotnych statystycznie różnic między grupami (tab. 5). Brak opieki podczas choroby dotyczył natomiast 6% osób badanych. Dziewczyny statystycznie częściej niż chłopcy (8% vs 5%) zgłaszały tę formę zaniedbania (tab. 5).

Tabela 3

Zaniedbanie fizyczne doświadczane do 12 r.ż., rozkład odpowiedzi, N = 1403

	Brak czystych ubrań		Brak opieki podczas choroby	
	n	%	n	%
Tak	46	3	91	6
Nie	1204	86	1213	86
Nie pamiętam	135	10	83	6
Nie chcę odpowiadać na to pytanie	18	1	16	1

Zaniedbanie emocjonalne

Zaniedbania emocjonalnego w okresie do 12 r.ż. doświadczyło 24% respondentów (tab. 4). Starsi respondenci statycznie częściej deklarowali doświadczenie tej kategorii wiktyimizacji niż młodsi (27% vs 20%). Dodatkowo w zakresie zaniedbania emocjonalnego nie wykazano istotnych statystycznie różnic ze względu na płeć lub miejsce zamieszkania (tab. 5). Analizując szczegółowe przejawy zaniedbania emocjonalnego, wykazano, że braku bliskości fizycznej w okresie dzieciństwa doświadczyło 20% badanych nastolatków. Statystycznie częściej doświadczenie tej formy zaniedbania emocjonalnego deklarowali starsi badani (22% vs 17%). W zakresie tej zmiennej nie wykazano różnic między grupami ze względu na płeć ani

miejsce zamieszkania. W przypadku nieokazywania uwagi, którego doświadczyło 11% respondentów, także zaobserwowano istotne różnice ze względu na wiek – starsi badani częściej niż młodszy deklaruowali doświadczanie tej formy zaniedbania emocjonalnego (13% vs 8%).

Tabela 4

Zaniedbanie emocjonalne doświadczane do 12 r.ż., rozkład odpowiedzi, N = 1403

	Brak bliskości fizycznej		Nieokazywanie uwagi	
	n	%	n	%
Nigdy	137	10	46	3
Rzadko	143	10	102	7
Czasami	153	11	189	13
Często	309	22	375	27
Zawsze lub prawie zawsze	572	41	612	44
Nie pamiętam	63	4	50	4
Nie chcę odpowiadać na to pytanie	26	2	29	2

Tabela 5

Doświadczenie zaniedbania fizycznego i emocjonalnego do 12 r.ż. ogółem oraz w podziale na płeć, wiek i wielkość miejscowości zamieszkania, n = 1392

	Ogółem	Wiek		Płeć		Miejsce zamieszkania	
		13-14	15-17	dziewczyna	chłopiec	wieś	miasto
Zaniedbanie fizyczne	8%	8%	9%	10%	7%	7%	10%*
brak ubrań	3%	3%	4%	3%	3%	2%	4%
brak opieki	6%	6%	7%	8%*	5%	6%	7%
Zaniedbanie emocjonalne	24%	20%	27%*	25%	22%	23%	24%
brak bliskości fizycznej	20%	17%	22%*	20%	20%	20%	20%
nieokazywanie uwagi	11%	8%	13%*	12%	9%	10%	11%

* $p < 0,05$.

W tabeli 5 przedstawiono wyniki analizy regresji, za pomocą której spośród innych doświadczonych kategorii wiktylizacji wyodrębniono predyktory zaniedbania

emocjonalnego. Istotnymi predyktorami okazały się: wiktylizacja pośrednia, wykorzystanie seksualne z kontaktem fizycznym, zaniedbanie fizyczne i przemoc ze strony bliskich dorosłych. Twierdząca odpowiedź na pytanie o doświadczenie wiktylizacji pośredniej ponad 4-krotnie zwiększała szansę respondenta na twierdzącą odpowiedź na pytanie o doświadczenie zaniedbania emocjonalnego. Odsetek wyjaśnianej wariacji według wskaźnika Coxa i Snella wynosił 6,9%.

Tabela 6

Predyktory zaniedbania emocjonalnego

Predyktory	AOR	p
Przemoc ze strony bliskich dorosłych	1,83	0,001
Wiktylizacja pośrednia	4,12	0,001
Zaniedbanie fizyczne	2,03	0,006
Wykorzystanie seksualne z kontaktem fizycznym	2,58	0,001

AOR – skorygowany iloraz szans, p – istotność statystyczna.

W tabeli 7 przedstawiono wyniki analizy regresji, za pomocą której spośród innych badanych kategorii wiktylizacji wyodrębniono predyktory zaniedbania fizycznego. Istotnymi predyktorami okazały się: zaniedbanie emocjonalne, przemoc ze strony bliskich dorosłych, parentyfikacja, wykorzystanie seksualne bez kontaktu fizycznego i wykorzystanie seksualne z kontaktem fizycznym. Twierdząca odpowiedź na pytanie o doświadczenie zaniedbania emocjonalnego zwiększała prawie 3-krotnie szansę takiej odpowiedzi na pytanie o zaniedbanie fizyczne. Odsetek wyjaśnianej wariacji według wskaźnika Coxa i Snella wynosił 8,2%.

Tabela 7

Predyktory zaniedbania fizycznego

Predyktory	AOR	p
Zaniedbanie emocjonalne	2,97	0,001
Przemoc ze strony bliskich dorosłych	2,51	0,001
Parentyfikacja	1,68	0,021
Wykorzystanie seksualne bez kontaktu fizycznego	1,92	0,005
Wykorzystanie seksualne z kontaktem fizycznym	1,91	0,024

AOR – skorygowany iloraz szans, p – istotność statystyczna.

Dyskusja i wnioski

Zaniedbanie pozostaje wciąż rzadko badaną formą wiktyimizacji dzieci i młodzieży. Poniższe badanie miało na celu określenie rozpowszechnienia zaniedbania fizycznego i emocjonalnego wśród nastolatków uczących się w Polskich szkołach, a także zbadanie, jakie inne kategorie przemocy współwystępują z zaniedbaniami fizycznym i emocjonalnym.

Osoby badane zgłaszały przypadki zaniedbania zarówno fizycznego, jak i emocjonalnego. Częstszą formą krzywdzenia było zaniedbanie emocjonalne, którego doświadczył co piąty badany nastolatek. Również badania zagraniczne wskazują na podobne rozpowszechnienie tej formy wiktyimizacji (Finkelhor i in., 2013; Stoltenborgh i in., 2013). Doświadczenie zaniedbania emocjonalnego do 12 r.ż. statystycznie częściej było zgłaszane w grupie starszych nastolatków niż młodszych. Ta różnica może być spowodowana tym, że starsze dzieci są w stanie lepiej ocenić praktyki rodzicielskie swoich rodziców lub opiekunów (Korelitz i Garber, 2016).

Doświadczenie zaniedbania fizycznego zgłaszano rzadziej niż zaniedbania emocjonalnego. Do 12 r.ż. doświadczenia zaniedbania fizycznego miało 8% badanych nastolatków. Pytania na temat zaniedbania fizycznego są integralną częścią kwestionariusza JVQ, rozpowszechnienie zaniedbania fizycznego w reprezentatywnych badaniach używających tego samego narzędzia różni się między krajami np. od 1,4% w Portugalii (Almeida i in., 2020) przez 2,1% w Meksyku (Méndez-López i Pereda, 2019) po 6,8% w Chile (Pinto-Cortez i in., 2020). Wyniki niniejszego badania wskazują na potencjalnie wysoki poziom zaniedbania fizycznego wśród młodzieży w Polsce.

Na poziomie kategorii obu form zaniedbania nie odnotowano statystycznie istotnych różnic między płciami – podobnie jak w metaanalizie Stoltenborgh i in. (2013). Okazało się więc, że dzieci mogą być podobnie narażone na tę formę wiktyimizacji niezależnie od płci.

Wyniki przeprowadzonych analiz potwierdziły także związek między doświadczeniem zaniedbania a innymi formami przemocy. Predyktorami zaniedbania emocjonalnego okazały się wiktyimizacja pośrednia, wykorzystanie seksualne z kontaktem fizycznym, a także doświadczenia zaniedbania fizycznego i przemocy ze strony bliskich dorosłych. Uzyskane wyniki są spójne z wynikami wcześniejszych badań, które także wskazują na współwystępowanie wykorzystywania seksualnego z kontaktem fizycznym i zaniedbaniami emocjonalnymi dzieci (Schilling i in., 2016).

Podobnie jak w przypadku zaniedbania emocjonalnego doświadczenie zaniedbania fizycznego zwiększa szansę na występowanie innych form krzywdzenia. Predyktorami zaniedbania fizycznego były zaniedbanie emocjonalne, przemoc ze

strony bliskich dorosłych, wykorzystanie seksualne zarówno z kontaktem fizycznym, jak i bez niego oraz parentyfikacja. Dotychczas opublikowane badania również wskazują na zwiększoną szansę doświadczenia innych form wiktyimizacji, w tym wykorzystania seksualnego i przemocy ze strony bliskich dorosłych, u dzieci, które doświadczyły zaniedbania fizycznego (Turner i in., 2019). Mechanizm wyjaśniający tę zależność nie jest do końca znany, natomiast może być związany z wieloma czynnikami ryzyka w rodzinie, które zwiększają prawdopodobieństwo wystąpienia tych dwóch form wiktyimizacji (Turner i in., 2019). Związek między zaniedbaniem fizycznym a parentyfikacją wynika z istoty tego zjawiska, jaką jest odwrócenie ról w rodzinie i przejście przez dziecko obowiązków rodzica (Schier, 2018). Dzieci, których rodzice są niewydolni wychowawczo, np. w wyniku uzależnienia od alkoholu lub choroby psychicznej, mogą być zmuszone do przejęcia podstawowych rodzicielskich obowiązków w stosunku do zarówno siebie, jak i np. rodzeństwa.

Ograniczenia badania

Mimo wielu zalet *Diagnozy*, takich jak dobór reprezentatywnej próby nastolatków uczących się w polskich szkołach i dostosowanie kwestionariusza do respondentów, nie jest ona wolna od ograniczeń. Na udział dziecka w badaniu musieli wyrazić zgodę rodzice, co może wiązać się z ryzykiem odmowy w przypadku rodziców, którzy stosują przemoc wobec dzieci lub je zaniedbują. Badanie miało także charakter deklaracyjny, co oznacza, że młodzi respondenci mogli nie pamiętać doświadczenia przemocy lub zaniedbania lub nie uznawać tego rodzaju zdarzenia za krzywdzenie. Respondenci mogli także obawiać się konsekwencji ujawnienia informacji o doznanej przemocy i odmawiać udzielenia odpowiedzi na pytania. Ponadto z racji na korelacyjny charakter przeprowadzonych analiz nie da się wysnuć wniosków przyczynowo-skutkowych. Badanie zaniedbania jest także obarczone większymi problemami metodologicznymi w porównaniu z innymi formami wiktyimizacji. Ocena zaniedbania w badaniu populacyjnym jest szczególnie trudna, ponieważ trudniej jest wykryć brak odpowiedniego zachowania niż wystąpienie konkretnego zdarzenia, które miało miejsce, tak jak ma to miejsce w przypadku innych form wiktyimizacji.

Podsumowanie

Niniejsze badanie stanowi wkład w polskie dotyczące zaniedbania dzieci w Polsce. Badanie ujawniło wysokie rozpowszechnienie zarówno zaniedbania emocjonalnego, jak i fizycznego. Potrzebne są dalsze badania nad tą formą krzywdzenia dzieci,

w tym jej rozpowszechnieniem w Polsce i innych państwach, oraz identyfikacja czynników ryzyka jej występowania w rodzinach, aby stworzyć odpowiednie programy profilaktyczne. Tego typu działania powinny brać pod uwagę współwystępowanie różnych form przemocy. Wyniki przeprowadzonego badania dostarczają wiedzy na temat zaniedbania jako potencjalnego czynnika ryzyka wystąpienia innych form krzywdzenia. Ponadto praktycy mający do czynienia z przypadkami zaniedbania dziecka powinni być wyczuleni na możliwość doświadczania przez dziecko także innych form przemocy.

E-maile autorów: katarzyna.drabarek@fdds.pl, szumiau@post.pl.

Bibliografia

- Almeida, T. C., Ramos, C., Brito, J., Cardoso, J. (2020). The juvenile victimization questionnaire: Psychometric properties and poly-victimization among Portuguese youth. *Children and Youth Services Review*, 113, 105001.
- Bentley, H., O'Hagan, O., Brown, A., Vasco, N., Lynch, C., Peppiate, J., Webber, M., Ball, R., Miller, P., Byrne, A., Hafizi M., Letendrie, F. (2017). *How Safe Are Our Children?* National Society for the Prevention of Cruelty to Children.
- Bland, V. J., Lambie, I., Best, C. (2018). Does childhood neglect contribute to violent behavior in adulthood? A review of possible links. *Clinical Psychology Review*, 60, 126–135.
- Cohen, J. R., Menon, S. V., Shorey, R. C., Le, V. D., Temple, J. R. (2017). The distal consequences of physical and emotional neglect in emerging adults: A person-centered, multi-wave, longitudinal study. *Child Abuse & Neglect*, 63, 151–161.
- Deater-Deckard, K. I. R. B. Y., Dodge, K. A., Bates, J. E., Pettit, G. S. (1998). Multiple risk factors in the development of externalizing behavior problems: Group and individual differences. *Development and Psychopathology*, 10(3), 469–493.
- Finkelhor, D., Hamby, S. L., Ormrod, R., Turner, H. (2005). The Juvenile Victimization Questionnaire: Reliability, validity, and national norms. *Child Abuse & Neglect*, 29(4), 383–412. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2004.11.001>
- Finkelhor, D., Turner, H. A., Shattuck, A., Hamby, S. L. (2013). Violence, crime, and abuse exposure in a national sample of children and youth: An update. *JAMA Pediatrics*, 167(7), 614–621.
- Finkelhor, D., Ormrod, R. K., Turner, H. A. (2007). Poly-victimization: A neglected component in child victimization. *Child Abuse & Neglect*, 31(1), 7–26.
- Geoffroy, M. C., Pereira, S. P., Li, L., Power, C. (2016). Child neglect and maltreatment and childhood-to-adulthood cognition and mental health in a prospective birth cohort. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 55(1), 33–40.
- Haslam, Z., Taylor, E. P. (2022). The relationship between child neglect and adolescent interpersonal functioning: A systematic review. *Child Abuse & Neglect*, 125, 105510.
- Helios, J. (2020) Zaniedbanie dziecka w ujęciu prawnym. *Acta Universitatis Wratislaviensis Przegląd Prawa i Administracji*, 120(2), 367–378. <https://doi.org/10.19195/0137-1134.120.76>
- Hobbs, C. J., Wynne, J. M. (2002). Neglect of neglect. *Current Paediatrics*, 12(2), 144–150.

- Kobulsky, J. M., Dubowitz, H., Xu, Y. (2019). The global challenge of the neglect of children. *Child Abuse & Neglect*, 110(Pt 1), 104296. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.104296>
- Kolankiewicz, M. (2012) Zaniedbywanie dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka* 11(2), 81–94.
- Korelitz, K. E., Garber, J. (2016). Congruence of parents' and children's perceptions of parenting: A meta-analysis. *Journal of Youth and Adolescence*, 45, 1973–1995.
- Mackner, L. M., Starr Jr, R. H., Black, M. M. (1997). The cumulative effect of neglect and failure to thrive on cognitive functioning. *Child Abuse & Neglect*, 21(7), 691–700.
- Maguire, S. A., Williams, B., Naughton, A. M., Cowley, L. E., Tempest, V., Mann, M. K., [...] Kemp, A. M. (2015). A systematic review of the emotional, behavioural and cognitive features exhibited by school-aged children experiencing neglect or emotional abuse. *Child: Care, Health and Development*, 41(5), 641–653.
- Makaruk, K., Włodarczyk, J., Sethi, D., Michalski, P., Szredzińska, R., Karwowska, P. (2018). Negatywne doświadczenia w dzieciństwie i związane z nimi zachowania szkodliwe dla zdrowia wśród polskich studentów. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 17(2), 58–97.
- Mathews, B., MacMillan, H. L., Meinck, F., Finkelhor, D., Haslam, D., Tonmyr, L., [...] Walsh, K. (2022). The ethics of child maltreatment surveys in relation to participant distress: Implications of social science evidence, ethical guidelines, and law. *Child Abuse & Neglect*, 123, 105424.
- McSherry, D. (2007). Understanding and addressing the 'neglect of neglect': Why are we making a mole-hill out of a mountain? *Child Abuse & Neglect*, 31(6), 607–614.
- Méndez-López, C., Pereda, N. (2019). Victimization and poly-victimization in a community sample of Mexican adolescents. *Child Abuse & Neglect*, 96, 104100.
- Moreno-Manso, J. M., García-Baamonde, M. E., de la Rosa Murillo, M., Blázquez-Alonso, M., Guerrero-Barona, E., García-Gómez, A. (2022). Differences in executive functions in minors suffering physical abuse and neglect. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(5–6), NP2588–NP2604.
- Müller, L. E., Bertsch, K., Bülau, K., Herpertz, S. C., Buchheim, A. (2019). Emotional neglect in childhood shapes social dysfunctioning in adults by influencing the oxytocin and the attachment system: Results from a population-based study. *International Journal of Psychophysiology*, 136, 73–80.
- Ludwig, S., Rostain, A. (2009). Family Function and Dysfunction. *Developmental-Behavioral Pediatrics*, 103–118. <https://doi.org/10.1016/b978-1-4160-3370-7.00010-9>

- O'Hara, M., Legano, L., Homel, P., Walker-Descartes, I., Rojas, M., Laraque, D. (2015). Children neglected: Where cumulative risk theory fails. *Child Abuse & Neglect*, 45, 1–8.
- Pinto-Cortez, C., Guerra Vio, C., Barocas, B., Pereda, N. (2022). Victimization and poly-victimization in a national representative sample of children and youth: The case of Chile. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 31(1), 3–21.
- Rees, G., Hicks, L., Stein, M., Gorin, S. (2011). *Adolescent Neglect: Research, Policy and Practice*. Jessica Kingsley Publishers.
- Sciarrino, N. A., Hernandez, T. E., Davidtz, J. (2018). *Understanding Child Neglect: Biopsychosocial Perspectives*. Springer International Publishing.
- Schilling, C., Weidner, K., Brähler, E., Glaesmer, H., Häuser, W., Pöhlmann, K. (2016). Patterns of childhood abuse and neglect in a representative German population sample. *PLoS One*, 11(7), e0159510
- Schier, K. (2018). Formy pomocy niewidzialnym dzieciom, czyli tym, które doświadczyły odwrócenia ról w rodzinie. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 17(4), 28–50.
- Shonk, S. M., Cicchetti, D. (2001). Maltreatment, competency deficits, and risk for academic and behavioral maladjustment. *Developmental Psychology*, 37(1), 3.
- Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M. J., Van Ijzendoorn, M. H. (2013). The neglect of child neglect: a meta-analytic review of the prevalence of neglect. *Social Psychiatry And Psychiatric Epidemiology*, 48, 345–355.
- Stowman, S. A., i Donohue, B. (2005). Assessing child neglect: A review of standardized measures. *Aggression and Violent Behavior*, 10(4), 491–512.
- Laajasalo, T., Cowley, L. E., Otterman, G., Lamela, D., Rodrigues, L. B., Jud, A., [...] Nurmatov, U. (2023). Current issues and challenges in the definition and operationalization of child maltreatment: A scoping review. *Child Abuse & Neglect*, 140, 106187.
- Turner, H. A., Vanderminden, J., Finkelhor, D., Hamby, S. (2019). Child neglect and the broader context of child victimization. *Child Maltreatment*, 24(3), 265–274.
- UNICEF. (2023). *International Classification of Violence against Children*. <https://data.unicef.org/wp-content/uploads/2023/07/International-Classification-of-Violence-against-Children.pdf>
- U.S. Department of Health & Human Services, Administration for Children and Families, Administration on Children, Youth and Families, Children's Bureau. (2016). *Child Maltreatment 2014*. <http://www.acf.hhs.gov/programs/cb/research-data-technology/statistics-research/child-maltreatment>

- Włodarczyk, J. (2022). Przemoc wobec dzieci i zaniedbanie dzieci. W: M. Sajkowska, R. Szredzińska (red.), *Dzieci się liczą 2022. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce* (s. 238–255). Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
- World Health Organization, International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect. (2006). *Preventing Child Maltreatment: A Guide to Taking Action and Generating Evidence*. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43499/9241594365_eng.pdf

Experiences of physical and emotional neglect in Polish representative sample of adolescents based on the results of Child Victimization Survey in Poland 2023

Neglect is one of the forms of child maltreatment that has serious consequences for child's further development. Despite its high prevalence, it does not attract as much research attention as other forms of abuse. The article presents the results of the study 'Diagnosis of Violence against Children in Poland 2023' regarding the prevalence and predictors of neglect among students in Polish schools. The study was conducted on a representative sample (N = 1,403) of Polish teenagers aged 12–17 using the Polish adaptation of the Juvenile Victimization Questionnaire. Questions about neglect, both physical and emotional, concerned situations that occurred before the respondent was 12 years old. The respondents' answers showed that 8% of students in Poland experienced physical neglect in childhood, statistically more often these were girls. In turn, emotional neglect was experienced by almost one in four respondents (23%), older children were statistically more likely to report experiencing emotional neglect before the age of 12 than younger children. The analyzes conducted provide evidence of the co-occurrence of neglect with other forms of victimization. The described study indicates a high prevalence of neglect among young people and emphasizes the need to conduct further research to better understand this form of maltreatment and its consequences. It is also necessary to develop effective preventive actions that take into account the co-occurrence of various forms of child victimization.

KEYWORDS

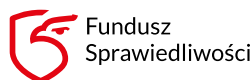
NEGLECT, PHYSICAL NEGLECT, EMOTIONAL NEGLECT, CHILD MALTREATMENT

Cytowanie:

Drabarek, K., Szumił, S. (2023). Doświadczenie zaniedbania fizycznego i psychicznego w ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie polskiej młodzieży na podstawie wyników Diagnozy przemocy wobec dzieci w Polsce 2023. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 22(4), 63–80.

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa–Użycie niekomercyjne–Bez utworów zależnych 3.0 Polska.

Sfinansowano ze środków Funduszu Sprawiedliwości, którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości